

במרי שיח: לחשבון הדור

יעקב טלמון

דברי רקע: מערכת 'היה היה'

פרופסור יעקב טלמון נולד בשנת 1916 בעיירה ריפין (Rypin) בשם יעקב לייב פליישר, למשפחה יהודית אורתודוקסית. בשנת 1933 עלתה משפחתו לארץ ישראל והתגוררה בתל אביב. טלמון החל את לימודיו האקדמיים באוניברסיטה העברית בירושלים, בה למד עד שנת 1939, אז נסע לפריז ולמד בסורבון. לאחר כיבוש פריז במלחמת העולם השנייה עבר ללונדון, שם סיים את לימודיו לתואר דוקטור בשנת 1943 בלונדון סקול אוף אקונומיקס (London School of Economics).

בשנת 1949 חזר טלמון לישראל והחל ללמוד באוניברסיטה העברית. בשנת 1960 מונה למשרת פרופסור להיסטוריה מודרנית. בשנת 1967 נבחר להיות חבר באקדמיה הלאומית הישראלית למדעים. במהלך שנותיו באקדמיה; היה טלמון מרצה ופרופסור אורח באוניברסיטת אוקספורד, במכון למחקר מתקדם בפרינסטון וב-MIT. טלמון נפטר בשנת 1980 בירושלים במהלך ניתוח, לאחר מחלה ממושכת. זמן קצר לפני פטירתו הוא נבחר על ידי ועידת מלומדים לאחד מעשרים ההיסטוריונים הגדולים של המאה העשרים. מאמרו של טלמון המובא כאן הינו חציו ניתוח היסטורי של מצב היהודים בעולם בעת כתיבתו בשנת 1939, חודשים ספורים לפני פרוץ מלחמת העולם השנייה, וחציו פולמוס אינטלקטואלי על הפתרונות האפשריים למצב זה. טלמון, שכתב את המאמר כאשר היה בן 23 בלבד, המשיך לחוות את דעתו על ענייני השעה לאורך כל הקריירה אקדמית שלו. מאמר זה פורסם בשנת 2000 בספר "חידת ההווה ועורמת ההיסטוריה" בהוצאת מוסד ביאליק ובעריכת דוד אוחנה, לאחר עריכה לשונית וללא ההערות שצורפו לצד כתיבתו של

טלמון על ידי מערכת "ניב הסטודנט". אנו גאים לפרסם את מאמר חשוב זה בניסוח המקורי של טלמון (אז פליישר), עם עריכות שפה קלות בלבד. אנו מבקשים להודות לד"ר דניאלה טלמון-הלר, שהפנתה אותנו אל גרסתו המקורית של המאמר המובא כאן.

מערכת 'ניב הסטודנט', כתב העת בו הופיע המאמר במקור, הייתה כתב עת של הסתדרות הסטודנטים בארץ ישראל שהוקם בשנת 1935. מקימו קיוו כי יהיה "עיתון כללי, שאינו משמש ביטוי רק לאיזה שהוא זרם אחד בתוך ההסתדרות". ואכן, למאמרו של טלמון צורפה הערת שוליים מפתיעה שהדגישה כי חברי המערכת "נותנים מקום למאמר זה, על סמך חופש הוויכוח, אך איננו מזדהים עם הלך-המחשבה והמסקנות שבו". אנו מאמינים כי גם אם הקוראים העכשוויים, במאה ה-21, עדיין לא יסכימו עם דבריו, הרי יסכימו כי כבר כסטודנט צעיר טלמון הראה חריפות מחשבה שהקדימה את זמנו. יתרה מזאת, יסכימו כי הן להיסטוריונים, והן לסטודנטים להיסטוריה, ישנה אחריות וחובה מוסרית כלפי החברה בה הם חיים.

טלמון הקדיש את מאמרו זה לד"ר אברהם שרוך, לו קרא "איש המצפון ובעל-התוכחה". ניסיונות מערכת 'היה היה' לברר מי היה שרוך ומה היה הקשר בין השניים העלה חרס.

חלק ראשון*

יעקב טלמון (אז פליישר)
לאחר קבלת תואר דוקטור

תולדות ישראל חדורות רציפות-גורל אכזרית ומדהימה. חילופי חזיונותיהן במקום ובזמן רק שינויי-נוסח המה. באשר טעם אחד, סיבה ראשונית אחת לכולם. כי מהו ההבדל המהותי למשל בין האשמה על חילול הלחם הקדוש המסמלת את גוף ישו, ובין הקטרוג על חילול הגזע? בימי-הבינים היה לעתים מזומנות מתעורר נזיר קודר שרוח קנאת-האמונה נחה עליו, יוצא למדינה, הולך מעיר לעיר, נושא אתו רעל-שנאה, גצים לשרפת בתי-כנסת וצימאון לדם. בימינו קנאת המולדת והלאום נדלקת לפתע. ומה בין ההסגר בגטו לשלילת פרנסה וגירוש מבתי-

* פורסם במקור בחוברת "א של 'ניב הסטודנט', באדר תרצ"ט, פברואר 1939 [הערת העורכים].

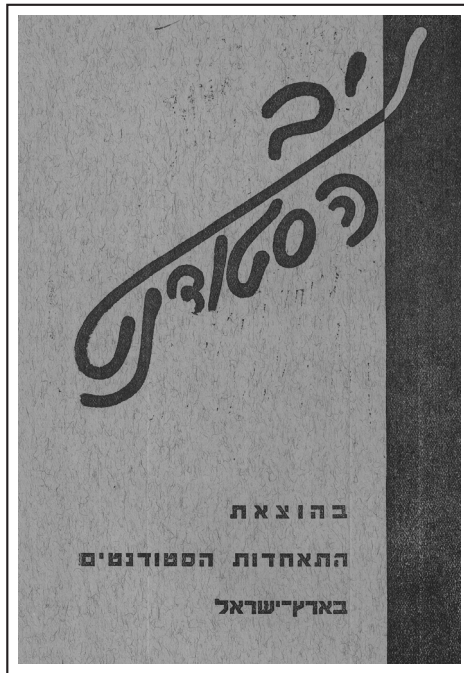
אולפנא, אם לא חילופי־נוסח? ושלא נדבר כבר על גירוסים ממש מארצות שלמות, ועל נדודים בפסי גבולות של רעבים ואכולי־יאוש.

וכך גם רדיפות היהודים בשנים האחרונות אינן אחת התופעות שיסודן בתהליך מדיני־חברתי כללי העובר על העולם, תהליך בן־חלוף שיפנה מחר מקום לתמורה חדשה, ביתר דיוק – אחד מדרכי המלחמה של הפשיזם בדמוקרטיה וסוציאליזם, כי אם אחוזות הן בפרשה בפני עצמה בעלת היסטוריה והיגיון דיאלקטי משלה: התייחסות הגויים לישראל לאורך דברי־הימים. התייחסות לעם זר ומפוזר, חסר הגנה ומוזר, ובלי מולדת. השינויים במציאות החברתית של המדינות, אין בהם כדי לטשטש או להשכיח את העובדה המיוחדת במינה של קיום קיבוץ המהווה בעיה נצחית התובעת התייחסות מיוחדת: לכל היותר מבליטים הם אלמנטים מסוימים במצע – תהיה זאת אי־סבלנות דתית או התחרות כלכלית. איבה לייחוד התרבותי־תודעתי או שנאת גזע־נכרים.

השלב הנוכחי של ההתאבקות בין ישראל והעמים, אין ספק שמכריע הוא, הן לאור הצורות המוחלטות שקבלה התייחסות הגויים (וזהי הבחינה האובייקטיבית) והן מפאת המצב הנפשי והחוויתי של העם היהודי בתקופה זו. והוא דורש לחשב כעת את החשבון הגדול, הגורלי של ישראל. כבר כאן נבחין הבחנה יסודית בין שתי קטגוריות שלא דווקא קנה־מידה משותף להן: יהודים ויהדות, יהודים בודדים בתור אנשים שעל פי מקרה מוצאם או אפילו מתוך שמירה פעילה על קשרי־מה עם קיבוץ יהודי או פקעת תכנים הנקראים 'יהדות' – אינם מזדהים ואף אינם חופפים את 'היהדות' כחזיון כולל וחי. הצלחת יהודים, עלייתם בכלכלה או במדעים, שוויון זכויות – לעתים, ואולי, בעוונותינו הרבים, לרוב שעת רזון ודלדול הם בשביל 'היהדות'. זהו כנראה תהליך היסטורי הכרחי. יוצא אפוא שהשאיפה הטבעית לתנאי חיים נוחים, אנושיים מצד היהודים חידק השחפת בה בשביל 'היהדות'. נחזור לזה בהזדמנות.

בהתאם להבחנה שהשגנו – הרי מעולם היו הגויים מותחים קו ביניהם ובינינו, באשר היינו חזיון מיוחד במינו, זר ומוזר. דת יהירה בקדמותה לנצרות ועקשנית בכפירתה בנצרות, אחר כך – קיבוץ אוטונומי מהודק ונבדל בסגנון חייו ותודעתו. כמובן: טעמי התחרות כלכלית ושנאה גזעית חתרו כמי־תהום, אולם אלה לא הגיעו למדרגת עיקרון מודע ומדריך. האיבה והבוז היו מכוונים כאילו לא כלפי היהודי־הפרט, שמזלו הרע גרם לו להיוולד בגטו, אלא לצורה הקיבוצית, לאידיאה המופשטת של היהדות. לפרט היהודי היה מפלט והוא – שמד. באו זמנים ונראה היה שמקור השנאה הולך וחרב: מוצקותו והתמדתו של הייחוד הישראלי, הבולע את כל התודעה ומבדיל ומבודד על ידי תכנים עשירים, הלכו הלוך והתרופף, הלוך והתרוקן: דומה היה והנה עוד מעט והחזיון של יהדות כאידיאה ימחה מחוסר חיוניות ויישארו פרטים שברוב שטח־החיים ככל בני הארץ המה – בשפה ומלבוש, משחקי ספורט

והתעניינות פוליטית, אדישות דתית, אהבת־המדעים ועסקי־פרקמטיא, נישואי־תערובת יכרסמו ויכלו את הקיבוץ הגזעי הזה, כלומר לא רק את היהדות, כי אם גם את היהודים. אולם האנטישמיות המודרנית לא בפנומן הכללי וההיסטורי של היהדות תלחם, אלא פשוטו כמשמעו יורדת היא לחיי כל איש מישראל, שוללת זכות־קיום מכל יחיד בעד עוון הולדתו, כמו מפרזיט, מחיה רעה ומזיקה, ואין מפלט. מה תטענו, ששוטים הם וכלבים בזויים? כי מה נתנשא בהרגשת עליונות ותימהון על טירוף נורא זה ומה נתחם שנחזיק מעמד עד שיתפכחו ויתביישו על מעשיהם – בשעה שהם רוצחים אותנו נפש, נוטלים את לחמנו, חיינו בידיהם, ואין מציל!

שער 'יב הסטודנט'

יש אומרים שהרדיפות בגרמניה או במקומות אחרים הן תופעה ארעית, ראשית משום שמעשה ידי עריצים מתי־מספר הן וההמונים, הסבילים במובן המדיני, אין איבה בליבם ליהודים, ושנית משום שהנציונליזם הלוחם והאכזרי לא לאורך־ימים הוא: יחזור זמני חופש הפרט וההבנה הרדית בין העמים. דרך מחשבה זה מוטעה הוא לחלוטין.

(נדמה לי שאני מתקרב בדברים הבאים למה שרמזו כבר פובליציסט נודע). אל תדמו בנפשכם שדמגוגים ובני־בליעל אחדים מוליכים שולל את ההמונים, מטמטמים את מוחותיהם שלא ירגישו בשעבוד ומרעילים אותם בשנאה חסרת־שחר, כמו הכומר הקנאי לשעבר שהיה מסית את צאן מרעיתו

החשוכים לנקום ברוצחי־ישו. לא ולא. ההמונים פורעים בנו. לאסוננו כוחו של הפשיזם הוא דווקא בתסיסת ההמונים, נכון, לא במחשבתו הקיבוצית ומשאל־עם חופשי, כי אם ברעש וצווחה. ודאי, אין יוזמה חופשית לפרט, אין השלטון במדינות הפשיזם הסכום והתוצאה של הפרופורציה בין הרצונות והשכלים בני החורין: אולם בסיסו עממי הוא ורחב וההמונים מופעלים, יתר על כן קודחים, מזועזעים מהריתמוס הרעשני והעצבני של המציאות המדינית בימינו. שוב, ייתכן לא בתחום התבונה חי האדם את המדינה הפשיסטית, כי אם בהתנגדות האמוציות השטחיות. אולם לדידנו ההבדל הוא בלתי־מהותי. האנטישמיות תופעה המונית

היא. המשטר הפשיסטי לא לנצח הוא. כמו ששום צורה חברתית ומדינית אינה נצחית. דבר אחד כמעט בטוח: אם אפילו האיש היטלר יפול מחר, אם אפילו במלחמת-העולם הבאה המדינות הפשיסטיות תקבלנה מכה נאמנה, הרי לכל הדעות לתנאים של ליברליזמוס המפורר את החברה לפרטים אוטונומיים וממילא מטשטש ניגודים לאומיים ודתיים – לא נחזור כל כך מהר. כמו-כן – אפשרות שהיא יותר רצינית ומתקבלת – זעומות הן לפי שעה התקוות למהפכה סוציאלית, שתעביר את נקודת-הכובד בתודעה ולמעשה מטיפוח האקסקלוסיביות הלאומית, 'מהלווייתניות' של הריכוז המדיני לדאגה לחלוקה יותר צודקת של נכסי-הארץ בין הנצרכים.

אין בהיסטוריה תקופה נמחקת כליל ואין בטבע קפיצות.

ברי: הפשיוס עלול להשתנות ולהתמזג עם גורמים שונים. מצד שני האידיאות הסוציאליסטיות, בשורת התמורות החברתיות-כלכליות שהושמעה לפני עשרות בשנים, ספק הוא אם מוגשמות קפצנה פתאום בטהרתן ממצחו של שר-ההיסטוריה. מן הראוי ללמד גזרה שווה. הרעיונות של המהפכה הצרפתית הופיעו בגושפנקא של מקור אנושי כללי – התבונה הטהורה וחוק הטבע האחד בכל הזמנים והמקומות וכתרופה לכל העמים – לממש את סוברניות העם, להבטיח חירות ושוויון בין האנשים ולהשכין אחווה בין האומות. בתורות האלה הייתה נימקה חזקה ביותר לקוסמופוליטיות מצד אחד והיו נראות מצד שני לאנטיתזה מוחלטת כלפי כל משטר מלוכני, קיום אריסטוקרטיה, עליונות אינטרס אחר מאשר הרצון הכללי החופשי-ומלחמת עמים. והנה פרוצסים דיאלקטיים שונים מזגו את האידיאות הללו עם יסודות זרים ומתנגדים להן: זכויות הפרט עם מונרכיה ופריבילגיות רשמיות או נסתרות של מעמדות עליונים, שלטון העם עם נציונליזם שלעומתו חוזרות המלחמות הדינסטיות שבין מלכים בחדס עליון, יותר מזה רעיון סוברניות העם שמש מנוף עצום בשביל יסודות ההתבדלות של העמים ותאוות התפשטות, באשר נתן להם נושא כביר-כוח – עם שלם, שלפני כן היה מכשיר בלבד בידי מושליו החמסנים, וכעת הוא חדור הכרה מדינית מאחדת, חוויית שותפות ושונות מעמים אחרים ועל ידי כך הפך לגורם פעיל ומסוכן ביותר בהתחרות וברבי בין המדינות.

נראה לי שההתפתחות במדינות הפשיסטיות תלך בכיוון הבא: תבוא בהן פניה סוציאלית חזקה, היות והמשטר הטוטליטרי מכשיר את הקרקע לשינויים בחברה וביחסי-קניין בכוח כפיה על ידי המדינה. תודות לכך הסכנה הממשית ביותר לפשיוס יינטל עוקצה והאלמנטים האחרים של הפשיוס יישארו פחות או יותר שרירים וקיימים – נציונליזם לוחם אכזרי ואבסולוטיזם מדיני שכל המסבות הטכניות וההיסטוריות מסייעות לו כגון: ההכרח של ריכוז מצרכים וארגון מרכזי של שירותים יסודיים וכללים, למשל – תחבורה, חשמל, ארגון הייצור והצריכה בחברה כה מסובכת כמו המודרנית; יתרון היצר והחוויה על שיקול-הדעת,

הרומנטיקה על התועלתנות השכלית.^א טיפוח הגאווה הלאומית מתוך הדגשת עליונות והרגשת אושר מרומם נוכח מציאות אנשים אחרים שהם בשפל המדרגה. התמוגגות מחיבה והפעלות לכל גילויי 'הרוח הלאומית', מצבות קדומות גיבורי-קדם, מתיחות דרוכה של התחרות בין העמים – קומפלכס כזה ממלא חדרה את חבר-הלאום ויש בו לשמש מלט מהדק בשביל הלאום וסכר בפני כל התקרבות או רחמים כלפי הפחותים. הוא יעמיק את התהום בין העמים ויגביר לאין-ערוך את שנאת-ישראל.

אומרים בתוכנות: הבה נקשר את גורלנו בכוחות הדמוקרטיים בעולם, מלחמתם מלחמתנו היא והאור סופו שינצח את החושך. רבותי, פיקציות בדברים. ההתאבקות הנטושה כיום בין המחנה הפשיסטי והמחנה הנקרא דמוקרטי לא התאבקות אידיאולוגית היא. כי אם מלחמת-כוחות רגילה בהיסטוריה על שלטון ושררה בעולם. כל ההבדל הוא שאנגליה וצרפת אימפריות ישנות הן, הקדימו לכבוש להן ארצות ענקיות בכוח-הזרוע, מבלי להתחשב כלל בעמים הנכנעים. איטליה, יפן וגרמניה איחרו להתעורר, כשהעולם כבר היה מחולק, והן גם מרובות אוכלוסין. העמים האלה צווחים, מתנהגים בחוסר כל נימוס, מפני שרעבות הן ולאסוננו – פשיסטיות ואנטישמיות. מה אחר היה המצב, לו המעצמות הדמוקרטיות יכלו להעמיד מול התאווותנות התוקפנית של הפשיזם מצפון טהור, עמדה מוסרית! הוויתורים המרובים של הדמוקרטיה למדינות הפשיסטיות אינם רק תוצאת חולשה פיזית ופחד מפני מלחמה, אלא מקורם גם ברפיון ההרגשה העצמית, שהם עצמם אמנם צדקו בכל מעשיהם. ודאי מלחמת חיים ומוות לנו בהיטלר ומוסוליני, כי קמו לכלותנו, וכל אהדתנו נתונה לדמוקרטיה שבצילה אנו שוכנים עוד כבני-אדם והיא נלחמת באויבינו. אולם מצד שני אל לנו לשכוח שהתאבקות המדינות המערביות עם הפשיזם אינה אידיאולוגיות וניצחונן אינו מביא את פתרון שאלת-היהודים.

נשקיף רגע על המתרחש בעולם כעל מלחמת אידיאות. שר-ההיסטוריה חומד לו לצון ומכניס מבוכה טרגי-קומית בעולם. האומות העניות פשיסטיות הן, העשירות מחזיקות בדמוקרטיה וסובלות את הסוציאליזם. פשיסטים הפכו למגני אומות נדכאות ותובעי זכות הגדרה עצמית, סוציאליסטים וקומוניסטים נהיו לאימפריאליסטים מטיפים לאחדות לאומית ולזיון ואף למלחמה. התחומים מטשטשים כמו גם השאיפות של כל מחנה שאבדו אף הן את בהירותן. נציגי האור הדמוקרטים נבוכים בין הפחד הסוציאלי ואימת הפשיזם מבפנים ומבחוץ ומתוך חולשה רעיונות משננים הם פסוקים שמרוב שגרה חדלו להפעים את הלבבות כחזון אחרית-הימים. מצד שני מחנה של ציניים, מרחיבים פה בלעג ולהכעיס, בחוסר כל בושה, כי מנשאים אותם ביטחון ותקיפות.

^א מן הראוי להקדים תשובה לקטרוג, לנבא משטר מדיני מסוים, במקרה זה לפשיזם, אורכי-ימים – אין פירוש של הדבר להכיר בצדקותו או להאמין בכוחו החיובי. רק תמימים וחסרי זיכרון היסטוריים מאמינים שאכן מוכרח הטוב לנצח. אילו היה כך הרי היינו פטורים מאין סוף הצרות שהאנושות סבלה עד כה.

אוי מה שעלה לו לחזון הדמוקרטיה הנהדר. מיליונים מובטלים, עוול סוציאלי, רישול אין-אונים בפתרון הבעיות הבערות ביותר, שלטון של קבוצה מצומצמת של אילי-הכסף וקומץ עיתונאים מכורים, אינטריגות וצרות-עין בין מנהיגי מפלגות שהבדלים רעיוניים זעומים ביניהם ושנאה כבירה. וזיון קדחתני למלחמה, התכוננות מרוכזת מתוחה בלא-רואים מביאה לידי פשיזציה. אוי לי שבועט אני באמי יולדתי!...

ובעצם מה יכולים אנו סוף-סוף לקוות מהדמוקרטיה לפתרון השאלה היהודית כבעיה לאומית נפרדת ולא כשאלת זכויות הפרט היהודי? שלושה דברים.

(1) המשכת המצב הקיים, כלומר: טשטוש הייחוד הישראלי בתנאי הליברליזם. היהודים ימשיכו להיות פרטים שברוב שטחי החיים הינם אירופיים או בני העם שבתוכו הם יושבים והשתייכותם לישראל קובעת לה רק קרן-זווית בתודעה והלכות חיים. מצב כזה מביא קודם כל לטמיעה גמורה בהווה, ביטול היהדות, ובעקבותיו טמיעה גזעית – חיסול היהודים. זהו תהליך טבעי-הכרחי בייחוד בישובים יהודיים קטנים ומפוזרים (כמו בארצות הדמוקרטיה). אבל לא זה בלבד. יש לחשוש שלפרוצס הסטיכי יתווסף מאמץ קדחתני להימלט מהספינה הטובעת טרם בוא השואה, בנותיהם של עתירי-נכסים מישראל – אבותיהן ישיאו אותן לשקצים בורים ואביונים, אבל אריים כחולי-עיניים, לגלחים תהיינה ידיים מלאות עבודה לקבל נפשות, לא של כושים בקונגו, אלא של ישראלים העקשנים ביותר כלפי בשורת-ישו. ובארצות שונות יש סימנים לכך.

(2) אוטונומיה לאומית-תרבותית. בניגוד למאה ה-19 הליברלית שראתה את האזרחות סתם ולא הייתה רגישה לייחוד לאומי-תרבותי טוענים בתקופה אחרונה שאחדות המדינה כשותפות פוליטית יכולה לסבול בתוכה גם גושים לשוניים ותרבותיים אוטונומיים. מבחינה תיאורטית נוצר מצב כזה במזרח אירופה המאוכלסת עמים ושבים מצטלבים ביניהם. ספק הוא אם ייתכן הדבר בארצות-המערב בעלות פרצוף אתני אחד וארצות-אמריקה הממזגות את כל הלשונות והאומות לחטיבה אחת. על כל פנים הדבר הזה יכניס נימה מפריעה לתוך החברה המערבית. ושנית אם בפולין עם מיליוני יהודים צפופים מושרשים אין לשמור על ההווי היהודי-הלאומי איך ייתכן הדבר באמריקה או בצרפת? והרי התבדלות היהודים תעורר את המחשבה על זרותם, ומכאן לאנטישמיות צעד קטן.

(3) קליטת מיליוני פליטים יהודים מהמזרח בארצות הדמוקרטיה? חלום-שווא הוא שמדינות עמוסות סבל מובטלים, בעלות מנגנון כלכלי חברתי כה רגיש ומדויק, שליקוי בבורג פעוט שלו מביא את כולו לידי שיתוק; שמדינות שהאוכלוסייה בהן לא תסכים להורדה מינימלית של רמת-החיים – תרצינה ותכלנה לקלוט מאות-

אלפים ומיליונים רעבים ויחפים.

ועוד דבר: פרעות גרמניה והבינלאומיות של הקטסטרופה היהודית הביאו לידי אקטואליזציה קיצונית של הייחוד הישראלי בתודעת הגויים. נתעוררה תמיהה כלפי הדבר שקודם לכן לא עורר כל פרובלמה. זעקת היהודי האומלל, עצבנותו של הנרדף יש בהן מן הטרדנות והן מעוררות אִי־רצון ואִי־סבלנות ביחס לאומה שהיא בעיה נצחית. רגשות כאלה מבצבצים לעתים בצורות מוזרות אצל אנשי־רוח חובקי עולם כגון וולס, האקסלי ומרת רוזוולט. האנשים האלה חושבים בקטגוריות אוניברסליות של טכניקה המשנה את פני המציאות, ספורט ופסיכולוגיה כלל־אנושית. בעיניהם היהודים בעצמם אשמים בכל צרותיהם. כי הנציונליזם המודרני אינו אלא חיקוי לרוח ההתנשאות של העם היהודי 'עם לבדד ישכון ובגויים לא יתחשב' וחדור טירוף דו־ן־קישוטי. כן, בשחר האמנציפציה התנו אתנו הגויים תנאי שעבור השוויון עלינו לוותר על כל אוטונומיה ולאומיות ולהתמזג בהם, היהודים מלאו הרבה מן התנאי בשקידה ונאמנות, והנה כעבור דורות קמו עלינו מחדש – אלה בהסתערות פרא על שנדחקנו להיכל לא לנו לחלול, ואלה בתרעומת שלא עמדנו בהתחייבות.

הנני להדגיש בבירור ובאופן נמרץ: לא עם הדמוקרטיה בתור משטר או אידיאה יש לי דין, כי אם בודק ושוקל אני מהי האמת באמרה שבהתקדמות הדמוקרטיה פתרון שאלת היהודים, לא של הפרטים, אלא של קיבוץ, של היהדות. והמסקנה היא שבהתקדמות זו אין פתרון לאומי לטרגדיה היהודית. ייתכן כי רק בעזרתה ומחוצה לה, בעזרת חלק האנושות שמצפוננו יודעזע מהטרגדיה ויראה חובה לעצמו להושיע, כי השאלה היהודית נבדלת היא ומבודדת.

והרי עיקר הבעיה היהודית היא בארצות הבלתי־דמוקרטיות. באשר למציאות האובייקטיבית, עתיד־תופת נשקף לאחינו במרכזים הגדולים שלהן: ישללו מהם זכויות אדם, יאסרו כל מגע חברתי עמם כמו עם מצורעים, יעליבום בחוסר בושה וחמלה לנברא בצלם אלוהים, יגזלו את פתח הלחם ויגרשום 'לאיזה־שהוא נמל' או לאוקיינוס מזהיר בשמש, רחב עד אין סוף... (הצעה רומנית).

נתאר לנו את התגובות הרגשיות, שפורענויות כאלה יוצרות בלבות היהודים, וסמנים נכרים כבר, ישפלו בעיני עצמם, אימה ופחד ירדפום בשכבם ובקומם, יבהילם בצהרי יום צלם, ייראו להרים ראש פן יחרף כלב את לשונות, יזהרו ממלבוש נאה, כדי שלא לנקר את עיני המקנאים, (ממש מתוך ההוראות של ועד באנגליה למען הפליטים) כי כבר כיום רועד היהודי בשמעו שבארץ פלונית נבחר יהודי לשר ושופט, ובארץ אלמונית – לראש חברת ביטוח – 'וכי מה יאמרו בגויים'!...

יעקב פליישר

במרי שיח* (להשבין הדור)

לד"ר אברהם שרון
איש המצפון ובעל התוכחה.

תולדות ישראל חדורות רציפות-גורל אכזרית ומדהימה. חלופי חזיונותיהן במקום ובזמן רק שנויי-נוסח המה, כאשר טעם אחד, סבה ראשונית אחת לכלום. כי מזו ההבדל המהותי למשל בין האשמה על חלול ההוסטיה, המסמלת את גוף ישו, ובין הקטרוג על חלול הגזע? בימי-הבינים היה לעתים מזומנות מתעורר גזיר קודר שרוח קנאת-האמונה נחה עליו, יוצא למדינה הולך מעיר לעיר, נושא אתו רעל-שנאה, צצים לשרפת בתי-כנסת וצמאון לדם. בימינו קנאת המולדת והלאום נדלקת לפתע, ומה בין ההסגר בגטו לשליטת פרנסה וגרוש מבתי-אולפנא, אם לא חלופי-נוסח? ושלא נדבר כבר על גרושים ממש מארצות שלמות, ועל נדודים בפסי גבולות של רעבים ואכולי-יאוש.

וכך גם רדיפות היהודים בשנים האחרונות אינן אחת התופעות שיסודן בתהליך מדיני-חברתי כללי העובר על העולם, פרוצס בן-חלוף שיפנה מחר מקום לתמורה חדשה, ביתר דיוק—אחר מדרכי-המלחמה של הפשיוס בדמוקרטיה וסוציאליזם, כי אם אחוזות הן בפרשה בפני עצמה בעלת הסטוריה והגיון דיאלקטי משלה: התייחסות הגויים לישראל לאורך דברי-הימים, התייחסות לעם זר ומפוזר, חסר הגנה ומוזר, ובלי מולדת, השנויים במציאות החברתית של המדינות, אין בהם כדי לטשטש או להשכיח את העובדה המיוחדת במינה של קיום קבוע, המהווה בעיה נצחית התובעת התייחסות מיוחדת: לכל היותר מבליטים הם אלמנטים מסוימים במצע—תהיה זאת אי-סבלנות דתית או התחרות כלכלית, איבה ליחוד התרבותי-תודעתי או שנאת גזע-נכרים.

השלב הנוכחי של ההתאבקות בין ישראל והעמים, אין ספק שמכריע הוא, הן לאור הצורות המוחלטות שקבלה התייחסות הגויים (וזהי הבחינה האובייקטיבית)

י' אנו נותנים מקום למאמר זה, על סמך חופש הזכות, אך איננו מזדהים עם הלך-המחשבה:

המסקנת שבו.

המערכת

חלק שני*

דורנו נתבע לעשות את חשבונו ולקבוע לעצמו התמצאות חדשה נוכח ההכרעות הגורליות. לפני דורות לא הורגש שפל מצבם המיוחד של היהודים באופן כה צורב כמצב יוצא מן הכללי ואיום. כל החברה האירופית הייתה מעמדית לא רק עקב ההבדלים ברכוש, אלא בעיקר מבחינה משפטית. מעמד אחד רכב על משנהו. האצילים בוו לעירונים ואלה התרחקו מהאיכרים. לכל מעמד-קורפורציה, משטר חוקי משלו וסדר-יחיים נבדלים. ובסולם המעמדות היו אף היהודים מעמד, אם גם לא מעמד בלבד. אולם בימינו הרי נצח חוק האדם וחוק האזרח, על כל פנים כלפי החוק – משפט אחד לכל, לעשיר ולעני. יוצא אפוא, שמעתה היהודים בלבד ימצאו מאחורי הגדר של החברה, שהיא כולה בעלת פרצוף אחד. וכאבני-ריחיים תחנוק את צווארם וכלענה מרה תחדור לעורקי נשמתם הרגשת החרפה והעלבון, לא עלבון מקפיץ אגרופים, מדליק את העיניים בברק זעם אציל ומלא קוממיות, כי אם בזיון המשרה רפיון-רוח ומפח-נפש, הנשקף מתוך עיניים שכבו מבלי תקווה למרד. וזהו הטרגי והמדכא ביותר בגורל ישראל, שהוא נעדר כל פאתוס והרואיזם, לסבל אין כאלו טעם ושחר, והשפלות אינה אלא בזבוז בחשבון הייסורים ההכרחיים להתקדמות העולם. לא באשר אנו כשלעצמנו שפלים וראויים לעונש, אלא מפאת רפיון החוויה היהודית ומשום שהמלחמה והפוגרום אין כל סיכוי בהם ומוצא של כבוד. מה יעשה צעיר בישראל, תלמיד האוניברסיטה, כשעשרה מנוולים מתנפלים עליו במקלות ומכשירי-חבלה? יקרא את האבירים לדו-קרב? ביכולתו רק להימלט בשאת את בזיונו וגידופי הבריונים, ולהסתכל מסביבו, אם לא ראוהו בחרפתו. ובשמעך נאומי מיניסטר צורר על עם דגנרטים ופושעים, וכשמבקשים אותך החוצה מהקולנוע לפני שמתחיל המשחק? כלפי מי נחזיק מעמד, ואיפה ניקח את החוויה של המעונה שפצעו ממלאים אותו חדווה, כי מאמין הוא שזהו הקרב האחרון ואחריו יזרח האור למולדתו או תבוא החרות לפרולטריון והמשוחררים בשיר יפצחו? בימים הקדמונים הייתה משמעות לייסורי הגלות והם לא כסתמיים נראו. כל גל של פרעות וגזרות היה נחשב כניסיון האחרון מצד הבורא, כאחת המערכות בתוך החיזיון ההיסטורי נורא ההוד, וזה פתר את סוד קיום האומה ועלבונה: השרשרת ההיסטוריוסופית של בחירה-חטא-גלות-גאולה. אז היה גם ערך לקידוש השם בפני עצמו, לעתים שימש סימן לעליזות, זכות שרק נבחרים זוכים לה. מבחינה סובייקטיבית היה אז ביהדות כוח מזועזע עד עמקי-נפש, היא כללה את מלוא-החיים, ברשותה היו ערכים עליונים ומוחלטים בפני עצמם, והיא רטטה בשפע של חוויות, נחמה וחדווה. תודות להשכלתו הרחבה יותר היה גם היהודי בז לשכניו הגויים: אמונתם לא אמונה ונימוסיהם לא נימוסים. בתקופות

* פורסם במקור בחוברת י"ב של "ניב הסטודנט", בסיון תרצ"ט, מאי 1939 [הערת העורכים].

שבהן נכרו סימני התרופפות בהלך־הרוח הזה (למשל בזמנים ידועים בספרד והולנד) היה קיום היהדות נעשה פרובלמטי וחסר חיוניות שורשית – ואז נראו קמטי חורבן נפש. היו גם זמנים של תוחלת אנושית כללית לתיקון עולם, לשלטון הצדק העומד מאחורי כותלנו ורדיפות היהודים נראו כפרפורים אחרונים של עולם הרשע העומד על נפשו לפני הסתלקו למחשכים. אולם כיום במי לא נתערערה האמונה?

השאלה הגדולה הניצבת לפנינו נוגעת עד תהום – איך מוכן העם היהודי נכונות נפשית לקבל את ההתרחשות של ימינו? איך יעבור ההוא את כור הייסורים – מצורף ומחוסן או הרוס ושבור?

אין כבר לחשב את החשבון אם היהודים כולם צדיקים או כולם רשעים. אם באמת היו טפילים, חיו חיי בטלה ונצלו את שכניהם או היו עובדים חרוצים והפורענות ירדה עליהם על ידי התחוללות הרשע. למה נמרר עוד בעצמנו את חיינו ונוסיף על היגון גם טעם מר של 'הכאה על חטא' וצידוק־הדין השוללים את חצי־הנחמה?

בתולדות ישראל משתלבים ומתנגשים בצורה קלאסית שני הגורמים הראשיים שבהיסטוריה האנושית בכלל (פעולת הגומלין של היסודות ההטרוגניים האלה עושה את מדע ההיסטוריה לקשה כל כך). והם – ההכרח ההיסטורי של תהליכים אובייקטיביים, שבהם האדם או הקיבוץ נשוא בלבד, והפעולה החופשית והרצונות של האדם, שהופכת מצידה את המתרחש האובייקטיבי למעשה מתוך התכוונות מאומצת. אם להתבטא בצורה כוללת וקצת בלתי־מדעית עקב ההכללה הגסה, הרי בתולדותינו ההכרח ההיסטורי פועל כדי לכלותנו. בימי הביניים התבטא ההכרח הזה ברדיפות בכיוון השמדה פיזית, חנק כלכלי וחברתי נוסף על העדר מולדת, שפה ומטרות פוליטיות. ובעת החדשה מתבטא הוא בפעולה המפוררת של התרבות האירופית בתודעה אזרחית כללית, הרס האוטונומיה וסיכויי הצלחה ושלווה ליהודי המתבולל ונוסף עליהם רפיון החוויה היהודית – התייאשות מתקוות הגאולה, אדישות כלפי העבר היהודי וריקנות מכל תוכן יהודי בכלל. אולם התהליכים האלה מתנגשים כאמור במשהו הטרוגני מיסודו, ברצון האנושי, בימי הביניים רצו היהודים בכל מאודם להתקיים על אף הכול והרצון הזה פעל נפלאות. בעת החדשה נחלש הרצון ונסתבך על ידי מיני נטיות מתנגדות, אולם נשאר אינסטינקט יהודי, בשביל רבים אינסטינקט רע ושנוא, אינסטינקט של ייחוד ישראל ושונותו מכל העמים, בנדון זה הדוגמה המובהקת הם אנשי האמנציפציה והתיקונים בדת שבגרמניה במאה שעברה.

האנשים האלה היו בעלי מצפון חולה ופצוע. מתוך רפלקסיה שכלית דבקו באנושיות כללית או באזרחות המדיניות, ואילו היהדות הייתה להם לפרובלמה מציקה, משהו בלתי טבעי ובלתי מובן כלל מאליו אלא דורש ביסוס והנמקה. מכאן החיטוט המדכא בהגדרת מהות היהדות, ניסוחי תכליתה. לא שמחת הקיום שפעה בהם. החיים אינם מטרה בפני

עצמה, אלא יש הכרח לחיות לשם משהו, לשם שליחות יהודית מיוחדת, תעודה בשביל האנושיות, שמחלה על השירות למפרע.

כמו־כן התחיה היהודית, בצורתה הציונית, שונה מכל התעוררות לאומית אצל אומות אחרות, כמו למשל בהתחלת המאה ה־19. אצלן פרצה התחיה כנחשול רגשות רעננים מחביון נשמת העם, כעין הזכרות פתאומית על ידי התחדשות בשירה העממית, של יסודות קדומים מלאי עוז עלומים. אצלנו הומצאה התחיה כנוסחה מופשטת, כתרופה לאחר שיקול הנסיבות החיצוניות. החוויה הלאומית אינה כאן חוויה ראשונית פעילה, הסוחפת אתה את כל מערכות הנפש כי אם מסקנה משנית. לפיכך חלש היה הרצון הספונטני לעשות מעשה בניגוד לתהליך – לאפשרות מה אובייקטיבית להתעלם בגולה, – לקום ולעזוב ערים יפות, סדרי חיים מתוקנים וללכת למרחקים. יתר על כן – חסרה גם ההחלטה הפנימית, שאכן יש להתנייאש מהגולה הנצחית או מהתבוללות ולפנות לאוריינטציה חדשה לגמרי. הכרתי ציונים רבים שממש חכו ועודם מחכים לאסון היטלר, שיעמיד אותם בפני עובדה קיימת, הכרח שאין חזרה ממנו, ובלבד להיפטר על ידי כך מהקושי להחליט ולו אפילו במחשבה. 'ולוא בא היטלר, ההיו באים ארצה'?

והדברים צריכים להיאמר: בהמעטת דמות החזון הלאומי על ידי אויב מבחון ובהחלשת התביעה הציונית הראשונית אין האשמה נופלת על מנהיג פלוני או תנועה אלמונית, כי אם על העם כולו, שכולו חייב. במרומים פרפרה אידיאה לפרוש את כנפיה, אולם היא נתקלה בקירות אטומים של רישול ופיזור־נפש וחוסר־אמונה. מה פלא שתביעת הגאולה, שתחילה נחשבה על ידי אלה כגזר־דין היסטורי שאין לעמוד בפניו ואצל אלה עוררה יראת־כבוד כחזיון נהדר, מה פלא שלאחר שהכזיב העם הופיעה התביעה הציונית בפני העולם כרברבנות וכיומרה נבובה? מה פלא שמנהיגי הציונות, שבתחילה ראו את עצמם כנדחפים על ידי כוחות עליונים הממלאים אותם עוז וגאון הרגישו פתאום את עצמם כדון־קישוטים, הדמות הטהורה והאדירה של החזון נתרפלה והתרחקה, ובלב החלשים בצבצו ספקות?

ועוד דבר הקרוב לקודם, הזמנים האחרונים ותנאי המציאות הרוחנית פתחו הלך־רוח (אופייני) בין משכילי ישראל, השולל מהם שוב את התום והרעננות של החוויה היהודית הקיבוצית, הדרושה להתעוררות פעילה. הרגשת הנוכריות כלפי הקניינים המהותיים של הסביבה הגויית, מעצורי בוש במובן־מה וגם ההשכלה הגבוהה והעשירה גרמו לכך, שעל־אף־הכול לא היו היהודים מסוגלים לאפקטים פרימיטיביים של ההמונים המרעים 'הורה למלכנו', 'ואוהבים את האלוהים והמולדת', היהודי המשכיל באירופה איסטניס הוא, בעל תרבות מעודנת וחושים דקים, עם מנה גדושה של ספקנות אירונית, מהולה בלעג והומור. והוא חש את המציאות מתוך חמדת בררן, בשפע של צורות דקות ומדויקות שבטבע וחיים. הלך־רוח זה קרקע פורה הוא לאינדיבידואליות עשירה, אולם הוא מביא גם לידי אנוכיות במובן החברתי, לא־יכולת פנימית להאמין ולחיות בתמימות את התכנים והקיבוציים

שבפתיחות הלאומית. ועובדה אופיינית היא, למשל, שהקריקטוריסטים המשתתפים בעיתונים פוליטיים הומוריסטיים, בעלי האזמל הסטירי החרוף ועוקצני במדינות אירופה – אחוז גדול מאוד, באופן יחסי, שלהם מתוכנו באו.

אולם הלך-רוח זה לא קל הוא בשביל ההתעוררות הציונית, הדורשת לכוד, השתקעות בתוך ההמונים, ויחס בלתי-אמצעי של אמונה תמימה, סיסמאות כוללות ופרימיטיביות. הציונות אינה יכולה גם לוותר על המיסטיקה והתפארת של סמלים מדיניים והופעה פתטית, באשר זקוקה היא לריתמוס קולקטיבי ולחווית האחדות והייעוד, הנותנים קצב לצעד ומרעידים את הלבבות.

מסע השמד של שנאת-ישראל זורק לתוך חללו של העולם גזר-דין היסטורי כבד-תוצאות. ישראל לבדד ישכן ובעמים לא יתערב. כעת כבר לא ישוער סגנון החיים שנקבע בחלקים גדולים של עמנו בדורות האחרונים, היינו שותפות לשון, שותפות נימוסים, תרבות ותודעה מדינית עם יושבי הארץ תוך הקצבת פינה זעומה במהלך-החיים לקדיש של יאהרציט וכובע צילינדר ליום-הכיפורים. ונשאלת השאלה כיצד ומאין ישאבו האנשים שמצאו לפתע-פתאום את עצמם באשפות הביזיון, במבוכה הנוראה, בלתי-מוכנים לחלוטין להיות יהודים, שעצם ההשתייכות הגזעית הורגשה להם כאי-הבנה, כיצד ומאין ישאבו הם את הביטחון הפנימי, את החוסן הנפשי לעמוד קוממיות ולהתאושש ולא להפקיע את מחיר הגז בווינה, בבודפשט ומילנו?! ואין זו טרגדיה קטנה שהקטסטרופה שברה ענפים גדולים של היהדות מבחינה נפשית, כי במקום חוסן פנימי יהודי מצאה חושים עמומים, במקום עושר רוחני יהודי נתקלה בחוסר-פרצוף.

הכריזו שאת השפה הגרמנית טינפו היהודים ואת האמנות הביאו לניוונה, מן התיאטרון גורשנו גם כשחקנים וגם כצופים, והמגורשים מסתגרים בקולטור-בונד בכדי לטפח את אותה השפה והאמנות שפלטה אותם (לא בזה כמובן האסון, אלא בהיעדר יכולת לתת משהו עצמאי).

צאו לתפוצות ישראל, דפדפו בעיתונים, בדקו את החוויה היהודית בביטוייה המתאימים, הקשיבו לדרשת הדוקטור-רבינר בהיכל המפואר: זרמי שמן-זית פרוטסטנטי ומוסרי משתפכים לתוך אולם מלא שממון. את המאמרים והספרים על חכמת-ישראל כתבו הרבנים בעצם רק מתוך שעמום ומצפון חולה, כי שעתם הייתה פנויה, איש לא נזקק להם ומשכורות קבלו ביד רחבה: ומי באמת קרא את הספרים חוץ מפרחי בתי-מדרש לרבנים?

דפדפו בעיתונות נדחי ישראל בדרום אמריקה, למשל. תמצאו שם על מלחמת סין-יפן על שערוריות-פריז, על כך שלאחר רצח אנדריוס צרו מאות כלבי-משטרה על שכם, תיהנו מתמונות הזוג הצעיר ג'ק פלצנפליקר וקלרה שטקלדרה, שחגגו את נישואיהם וברוב

* בשעת מגפת ההתאבדות בין יהודי וינה כתבו כך עיתוני הנאצים בצניניות.

עניין תקראו על תמרוקים מתמרוקים שונים של המטרונות...אולם לשווא תבקשו לדעת ולהרגיש מה תוכן חייהם היהודיים ואנושיים, מחוץ לסעודות־ברית ונישואים. מה הן הבעיות המנסרות בחללם? אין להם מה להגיד, רבותי, לרוכלים החוצים את ערבות ברזיליה וארגנטינה. ובמדינת פולין מהי תנועת הגאולה אם לא רק תעמולה עקרה ורעשנית לבחירות, שקלים וקרנות? רבבות גומרי בתי־ספר 'תרבות' ובתי־חינוך אידישאים שפתם וספרותם פולנית, בתיאטרון היהודי משתוללת הבושה הנבזית ביותר, מלודרמות על נקבות שנמכרו לבתי בושת, 'שטיק' על 'מאמע און שוויגער', שהמוסר־השכל שלהן הוא, שאין נפש טובה כאמא ומכשפה כאם־חורגת ואוי ליתום. 'הרבה קדישים משמיעים ילדים קטנים וזרועותיהם פרושות לקהל', והקהל יושב, מפצח גרעינים ומזיל דמע. ובאותה שעה נהנית האינטליגנציה היהודית בקברט, שבו משומד עם אף שמי עושה העוויות 'מה יפית'. חרבה גם שפת האידיש ולא תשמיע כבר את שירי־העם מחביון העיירה האידילית. מתו בעלי־העגלות עם מגפיהם הגבוהים, כי תור האוטו הגיע. שמש בית־המדרש לא ידפוק כבר בחודש אלול בתריסים לעורר את הישנים לסליחות, כי שקע עולם ברוך התם והשלמות עם עצמו וקונו. באו צעירים פזורי־נפש, חסידי טרוצקיום ומאמיני סטליניזם או בורוכוביזם, וגירה רבה מעלים לשווא בחורי קבציאל.

ועל זה שופך אני את מרי־שיחי שהפורענות מצאה אותנו בקלוננו: שאלונו אויבינו את שירי ירושלים ואנו להשיב להם לא יכולנו, כי נשכחה השירה מלבנו.

אין היהודים רעים במובן זה משום עם אחר, שהיה נמצא בתנאים היגעים והמסוככים של חיינו. החוויה היהודית ורצון הקיום מסתבכים בנאמנות מרפה כלפי אידיאולוגיות אנושיות כלליות להיות אדם סתם בלי התודעה הדרוכה של העצמות היהודית. אולם האינסטינקט היהודי, אי־היכולת האמורה לחדול מלהיות יהודי, מנקר. ויוצא, שלעתים מחפש המצפון החולה סעד לאמונה היהודית הרופפת דווקא בהנחות האוניברסליות, העלולות לטשטש את הייחוד הישראלי.

מהמיחוש הזה סובל למשל חלק הציונות הסוציאליסטית, עד כמה שהוא מבסס את הכרח הציונות ובניין הארץ על נימוקים סוציאליסטיים כלליים (הסוציאליזם דורש ריכוז טריטוריאלי לשם הגשמתו) ואינו מעמיד את הבעיה: תחיה לאומית מתוך ריכוז ואתה משטר סוציאלי צודק, בנדון זה צריך הרבה לזקוף על חשבון השכלתנות התועלתנית, שהיא דבוקה בנו בדורות האחרונים. אם כי מדברים על זכויות היסטוריות של בעלות על ארץ־ישראל ועל התקשרות נפשית עם העבר הרחוק של הזוהר התנ"כי, חסרה לנו בכל זאת החוויה הלאומית במובן הוויטלי־ההיסטורי – הדבקות הרגשית ביסודות האירציונליים של הווייטנו, החדרוה הבאה מהרגשת התום וההתנגנות העמוקה מיסודות מיתיים, שמשרים יראת כבוד וחוויה כמעט דתית בחגיגותה. 'ארץ ישראל' אינה יכולה לשמש רק פתרון, קונצפציה מופשטת, רק רקע לריכוז טריטוריאלי לתיקון הכלכלי וסדרי החיים היהודיים,

כי למטרה כזו אפשר למצוא עוד טריטוריות מחוץ לארץ ישראל. בכדי שתהיה לאידיאל שרוגש במוזיקה, קורן בשירה רבת הוד וזקוקה היא לתכנים המפעילים את כל יצרי הלב ברוח סופה, המתחוללת ממחשכי הדורות וקסמם.

הרי להפרות שממות אפשר גם בארגנטינה ולשיר על טרקטור ייתכן גם ברוסיה הסובייטית. ואולי גם ביתר אמת פנימית, כי הרי שמה השטחים אין סופיים וקוראים לאדם. במידת־מה של הפרוזה, הנובעת מחידוד של האנטיתזות, הייתי אומר שבתנאינו טשטוש כל־שהוא של הייחוד הישראלי ושל הקיום הלאומי בתור תכלית ראשונית בפני עצמה וטיפול של אידיאולוגיה בינלאומית של מעמד של תכליות אנושיות כלליות, שהקיום הלאומי אינו לדדן אל כעין וגטציה של נתונים טבעיים בשפה וריכוז גזעי הריהו בשביל היהודים כעין הכשרה לשמד לאומי ורוסיה תוכיח: הגרוזינים והקלמוקים יכולים לפתוח עתה תאטרון ואמנות עממית, אך היהודים מפוזרים במאות ערים ואלפי עיירות וכפרים, מחוסרי סנטימנט דתי ולאומי. נלהבים לשכלול הטכניקה ושיפור תנאי־חיים קוסמופוליטיים, ומה יניעם להחזיק בבתי־ספר וללמד את ילדיהם אידיש?

ואכן זוהי הטרגדיה של גורל המפלצת של העם היהודי והנוער בדורנו וזוהי השפה האכזרית של הדיאלקטיקה בדורנו.

אם כן הבה ונסכם את החשבון ובתוך בהלת השבר ותהו הסערות, המערפלות את האופקים והדרכים, תועים ונרדפים, נרכז במאמץ נואש את עשתונותינו האובדים למצוא נתיב. יסודות קיומנו בפזור נחרבו כליל או מתקרבים בצעדי־ענק לקראת חורבן. ברוב מרכזי היהדות מתקדם תהליך של השמדה פיזית. נוסף על הפסקת כל שותפות חיים ותרבות עם היהודים. קם לתחיה הגטו, אם כי עדיין לא הקיפוהו חומה וזקיפים. אין המצב הזה קונסטלציה זמנית, אלא הכרעה גורלית. כל הסימנים מעידים, שאכן מתקרב הארבה לארצות הנקראות דמוקרטיות. ייתכן, שבמדינות המערב לא יבוא סעיף ארי, אולם ייתכן מאוד בידוד חברתי של היהודים, העמדתם מחוץ למסגרת החברה. ואם הדבר ייעצר שוב בשערי המערב, מי ימנע בעד טמיעה גמורה של שבטי ישראל, שהאימה תזרום להתערב בשכניהם עוד ביתר פעילות מאשר עד כה?

בין כה וכה – לדרגת גזע נחות ובזוי הורדנו כבר. עזי־נפש וחצופים יבעטו בנו בלעג אכזרי ובהנאה פושעת; רכי־לב ינודו ראש בחמלה. בלב־ימים ובפסי־גבולות נודד אבק בני אדם, שערי נמלים נסגרים בפניהם, שומרי גבול מכוונים את רוביהם מול בטנם. מדינות ריקות למחצה, רחבות־ידיים, - תשובת־ביזיון בפיהן על הבקשות לקבל אלו מאות מן האומללים הללו: 'רבותי, מוטב שמסכנים האלה לא יבואו אלינו, כי גם בנו פשטה כבר צרעת האנטישמיות'. עשרות או מאות משפחות נודדות לירכתי תבל, לסין השותת דם או הודו ארץ הפלאים, יובש יבוא שם בעצמותיהם, וטיפין טיפין ייעלמו באוכלוסייה רבת־הצבעים.

ואנו חוזרים לנקודה שממנה יצאנו. שאלת היהודים מבודדת היא מהמתרחש בעולם (הננו מדברים על הבחינה הפרינציפיונית ולא על מצבים עובדתיים שבקונסטלציה פוליטית) ואין היא קלועה במערכת השאיפות הדמוקרטיות או סוציאליות של חלקי האנושיות. חשבנו פעם את הפתרון הליברלי לאפשרי ונותן כבוד, היינו זכויות הפרט היהודי והסתלקות במובן מה מהייחוד היהודי, אבל כאמור – זוהי הדרך המובילה לטמיעה. בין כה וכה הפתרון הזה אבד את ממשותו ומבחינת רגש הכבוד פירושו ויתור על עצמות אנושית, חוויה שייסורים מחשלים אותה. אך התביעה היא לאידיאל שייתן לייסורים טעם ושחר ולסובלים – רגש גאון, שיהפוך את הפליטים והתועים ההמומים לחלוצי עתיד ומגשימי חזון. והאידיאל הזה הוא 'להיות ככל העמים'. כן, ככל העמים: לממש את עצמנו, להוציא את כל הפוטנציאלי לפועל, להיות אדון לגורלנו בתוך המכלל של תכני תרבות ומאמצי אנוש בכיבוש הטבע, בפעלתנות קדחתית, בארגון חיי-חברה, בעיצוב צורות כלכלה מתוך חירות ואפילו עם חיללים ותותחים. בקיצור – במכלל ששמו מדינה. וזה חלום הדור וכמיהתו העמוקה ביותר. נוכח הכיסופים הללו מה חיוורות ומגומגמות טענות ה'לבן' (ביטוי המביע את ה'קוואטש' הגרמני) של כל מיני צמחונים פרוטסטנטיים-סנטימנטליים-ורוחניים ששונים אנו מכל האומות ועלינו למלא איזה ייעוד רוחני פציפיסטי. אין פתרון מחוץ לפתרון טריטוריאלי. אין יהדות כחזיון היסטורי בלי ארץ-ישראל, בלי רציפות היסטורית מן המקור הרגשי-תרבותי של דורות. אין יהודים בלי ריכוז טריטוריאלי ויהא אפילו מחוץ לארץ ישראל, אבל בריכוז צפוף בתנאי עם בריא ורגיל, בטריטוריות המקושרות לאחדות מה (תרבותית, לשונית ובמובן ידוע מדינית) עם ארץ ישראל במרכז.

דברים כאלה אולי לעג מר הם בימים שבהם נועלים את שערי המולדת ומכריזים על חיסול כל תקוותינו, בזמנים שכל הצעת טריטוריה מתבדית כחלום רע, בימי גירושים ופורענות של אניות תועות בלב-ים. אדם, - למי אתה בא להשיא עצות טובות – ליהודים המתבוססים בדמה או לרבי-השררה בעולם הקודחים בקדחת מלחמה והרס? ואף-על-פי-כן – יש סימנים שלתוך העמים חודרת ההכרה שאין פתרון אחר מאשר ריכוז טריטוריאלי – בקרבם לא יסבלו אותנו ולא ינפילטרציה לא יסכימו. השאלה היהודית כבעיה מבודדת הופכת לעניין בין-לאומי, לפצע שאינו מגלד, לפרובלמה עולמית שלא תיתן מנוח לשארית המצפון והיושר של העמים ולפיכך או שיבוא כיליון חרוץ או שיבוא פתרון. והפתרון מוכרח לבוא ובוא יבוא.

שוררים אלנו פחד וחשש נכונים שעצם הזכרת האפשרות למצוא עוד טריטוריות מחוץ לארץ-ישראל נותנת נשק בידי אויבינו לשול את ההכרח ההיסטורי והגורלי שארץ ישראל תשתייך לנו ומרפה את המרץ הלאומי המתרפק ברוח-עוועים על הארץ הזו. אולם הרצון הישראלי המתחשל בייסורים, חוויית הקשר עם המקור יוכלו לעמוד בפני סכנה זו. יש לכווץ את כוחות הלאום לקפיצה גדולה, יש לחזור לעצמנו ולהרגיש את האחוה

הישראלית הנהדרת כשהיא ממלאה אותנו חדווה ואהבה אין־קץ לאחרון ולקטן שבסובלים בקצות העולם, יש לטפח ולהגביר את החובה וההתפעלות מכל גילוי העצמות היהודית בעבר ובהווה ולקדשו ואז תיווצר מציאות חדשה, נולד מחדש כמו המיסטיקן לאחר ניסיונו, והלידה המחודשת הזאת לתוך ממשות סובייקטיבית שונה תמיד משמשת הקדמה להשתנות פני הדברים כשלעצמם. ומהתוהו שברדיפות חסרות שחר תעלה קריאת היעור מעמקי דורות ויקום בכל הודו הסוד, החיזיון היחיד והמיוחד שבהופעת העם הזה והישארותו על פני הארץ. חזיון שמוכרח להיות לו משמעות עמוקה ביותר, סוד שכמוסה בו כוונה עליונה המחייבת ללא תנאי את נושאו.